

Szabó-Tóth Kinga

...de mi van a férfiakkal?

Férfiszerepek a változó Magyarországon

Bevezetés

Magyarországot boldogtalan országgént jellemezte Kopp Mária az egyik vele készített interjúban.¹ A boldogtalanság oka elsősorban az, hogy általában véve az anómia-mutatók magasak, a magyar társadalomban erőteljesen eluralkodott egyfajta individualisztikus értékrend. Mindezek megnyilvánulnak abban is, hogy nincsenek mindenki által elfogadható közös értékek, célok, illetve az azok eléréséhez szükséges legális eszközök sokszor nem vezetnek sehova. Ezek mellett erős fogyasztói értékrenddel és azal az érzéssel lehet a jelenlegi magyar helyzetet jellemezni, hogy „lemaradunk valamiről” vagy „kimaradunk valamiből”. Ez a fajta gondolkodásmód nem kedvez a gyermekvállalásnak, nem kedvez az egymás felé fordulásnak, bizalmatlanságot szül mikro- és makroszinten egyaránt. A Kopp és Skrabski által végzett Hungarostudy-felmérések² eredményei azt mutatják, hogy az emberek jelentős része úgy érzi, csak a szabályok megszegésével lehet boldogulni, nem lehet előre tervezni, nem lehet elég társas támogatást kapni, hogy mindenki csak magára számíthat, valamint nem lehet megbízni másokban.

Ilyen körülmények között nem meglepő – a családterápián részt vevőktől ezt sokszor hallani –, hogy a férfiak és nők sem tudják, mit várhatnak el egymástól, hogyan is lehetnének, legyenek egymással (és magukkal) is harmonikusabb, kiegyensúlyozott viszonyban.

Viszonylag sok kutatás foglalkozik a női szerepek megváltozásával, a „kettős teherrel”, a nők munkaerő-piaci pozícióival, lehetőségeivel. Viszonylag kevés azonban az olyan felmérés, amely ezzel párhuzamosan a férfiszerepeket, az azokban bekövetkező esetleges változásokat venné górcső alá. Pedig fontos lenne a sokszor bizonytalan, anómikus társadalmi környezetben azt is megvizsgálni, hogy hol vannak a férfiak, mi történt, történik velük az

utóbbi években, évtizedekben, hogyan reagálnak a női szerepek megváltozására, hogyan tudnak „új terepet” találni a maguk számára, hogyan tudják magukat újra „kitalálni”, hogyan viszonyulnak házastársukhoz, társukhoz, gyermekükhöz. Ebben a tanulmányban ez utóbbi kérdésekre keressük a választ meglévő kutatási eredmények összegzésével, hazai és nemzetközi kitekintéssel.

Férfiak egészségmagatartása, várható élettartama

Magyarországon jelenleg³ a születéskor várható átlagos élettartam a férfiak esetében 71,4 év, a nők vonatkozásában 78,3 év. Annak az esélye azonban, hogy egy magyar férfi megérje a 65. életévét, 64%, szemben a nőkre vonatkozó 84%-os adattal. (1. táblázat)

A fenti táblázatból az is kiderül, hogy ugyanennek az esélye a szomszédos Ausztriában 82%, illetve 92%, míg Svédországban 87% a férfiak esetében. A magyar férfiak halálozási adatai az ezredfordulón (1999-2000-ben) rosszabbak voltak, mint az 1930-as évek TBC-járványa közepette, az orvostudomány fejlődésének, az antibiotikumok felfedezésének és más, fontos felfedezéseknek a dacára (ezt hívja Kopp Mária és más szerzők is „közép-kelet európai egészségparadoxonnak”).⁴ Még a cseh férfiakhoz képest is nagyon kedvezőtlenek a magyar férfiak életkilátásai.

Az orvosszociológia egyik alaptétele szerint a nők megbetegszenek, a férfiak pedig meghalnak. A férfiak kedvezőtlen életkilátásainak egyik oka a prevenció szinte teljes hiánya, illetve a munkahelyi és otthoni bizonytalan helyzet, a munkahelyi és az otthoni stressz okozta állandó feszült lelkiállapot. A svédek több éve felismerték a munkahelyi és magánéleti biztonság fontos egészségvédő szerepét: népegészségügyi programjuk fontos elemei éppen

1. táblázat**Annak valószínűsége, hogy egy nő, illetve férfi tovább él a 65. életévénél – néhány országban (%)**

Ország	Nők	Férfiak
Ausztria	92	82
Csehország	89	75
Magyarország	84	64
Oroszország	76	42
Svédország	92	87
Ukrajna	80	50

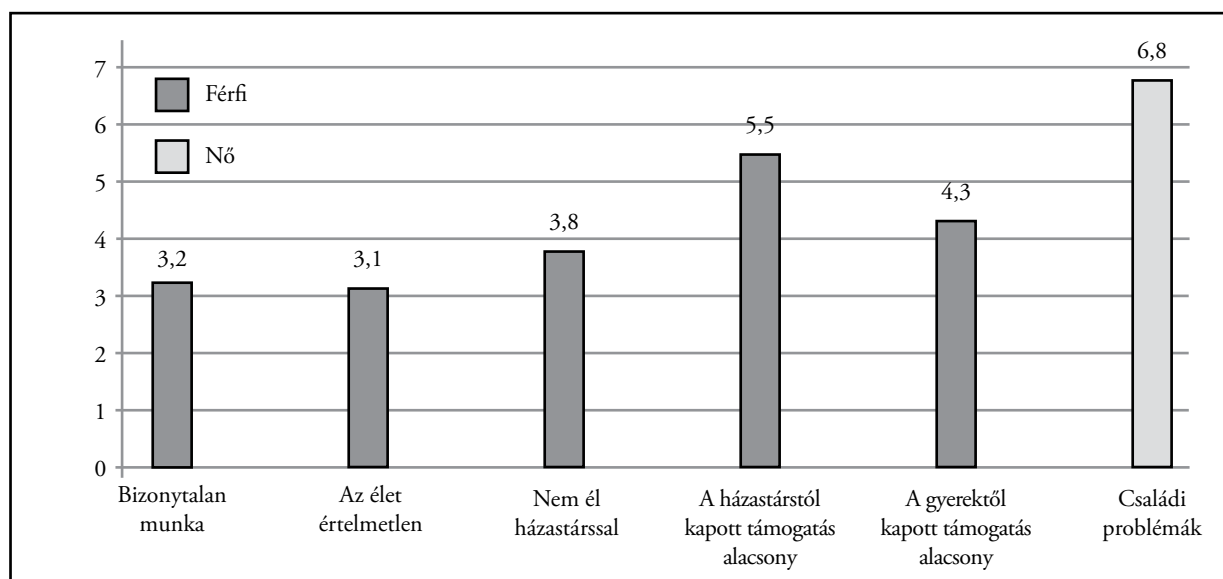
Forrás: Human Development Report, 2009, 130. o.

ezért a társadalmi kohézió erősítése, a biztonság megteremtése, és a munkahelyi stressz csökkentése.

Még markánsabb különbségeket tapasztalunk, ha az iskolai végzettséget és az életkilátásokat hasonlítjuk össze.⁵ Fele akkora esélye van egy alacsony iskolai végzettségű 30 éves férfinak arra, hogy megérje a 65. életévét, mint egy egyetemet végzettnek (a nők esetében az arányok 70%, illetve 91%). A középkorú férfiak magas halandósági adatait a Hungarostudy-vizsgálatok is megerősítették 2002 és 2006 között: a férfiak 8,8%-a, a nők 3,5%-a halt meg a követéses vizsgálat négyéves ideje alatt.⁶

A férfiak esetében ötször nagyobb túlélési esélyről számoltak be a kutatás vezetői abban az esetben, ha az illető jó házasságban, jó családban élt.

A lenti grafikon (1. ábra) a hagyományos tényezők szerinti korrekció utáni korai halálozási esélyeket mutatja be a Kopp – Skrabski-kutatás alapján (2009). Ennek alapján látható, hogy a nők esetében a relatív halálozási kockázatban a legfontosabb szerepet a családi problémák játszzák. A Hugarostudy-kutatások eredményei azt mutatják, hogy a nők számára általában a társas kapcsolatok a fontosak, míg a férfiak számára in-

1. ábra**A munka és társas stressz, valamint a korai halálozás kockázata az életkor, az iskolázottság, a dohányzás, az alkohol-abúzus és az elhízás szerinti kontroll után a 40-69 évesek körében 2002-ben (esélyhányadosok)**

Forrás: Kopp, M. – Skrabski, Á., 2009, 122. o.

kább a házastárssal, élettárssal való kapcsolat minősége a meghatározó.⁷ Bár a fenti ábrán csak a férfiakra nézve kapunk erre vonatkozóan eredményeket, de általában is elmondható, hogy mind a nők, mind a férfiak vonatkozásában fontos a gyermekkel való szoros kapcsolat, a gyermektől kapott társas támogatás.

Az eddigieket összegezve elmondható, hogy a férfiak esetében a korai halálozás háttérében leginkább (a nem megfelelő egészségmagatartást is figyelembe véve) a szubjektíve és objektíve alacsonyra értékelt társadalmi státusz, az ebből részben következő alacsony személyes és családi jövedelem, a bizonytalan munkalehetőségek, az alacsony munkahelyi kontrollézés, a depresszió, és a családtól, a gyerekektől, valamint a házastársától kapható társas támogatás hiánya áll. „Vizsgálataink eredményei alapján úgy tűnik, a férfiak sebezhetőbbek a kiszámíthatatlanság, a társadalom demoralizációja, a munkával kapcsolatos bizonytalanság, a társadalmi-gazdasági lemaradás kihívásaival szemben, mivel önmagukat tartják felelősnek a család társadalmi-gazdasági helyzetének javításáért” – írja Kopp, Székely és Skrabski az egyik tanulmányban.⁸ Ezzel összefüggésben idézhetjük Utasi Ágnes is, aki így fogalmaz a férfiak (és a nők) vonatkozásában: „A nők és férfiak döntéseik során ambivalens értékprioritások hálójában vergődnek. Szocializációjuk hatására szeretnének megfelelni a hagyományos szülői, férfi és női szerepeknek, miközben munkavállalóként, független individuumként egyéni vágyaikat követve kívánnak élni.”⁹

A családon belüli szerepek változásai

A családon belüli szerepek vonatkozásában elmondható, hogy azok függnek a nemi szerepekre vonatkozó társadalmi, kulturális, ideológiai elvárásoktól, a férfiak és nők munkaerő-piaci szerepvállalásától, az atipikus munkaformák elterjedtségétől, a férfiak bérelőnyétől, a gyermekneveléssel, gyermekgondozással kapcsolatos nézetektől, valamint a gyermeknevelési ellátásoktól. Spéder Zsolt¹⁰ férfiszerepeket vizsgáló tanulmányában utal Talcott Parsons családpszichológiai elméletére, ezen belül is határozott szerepfelfogására. Parsons is leírja a hagyományos családi szerepmegosztás modelljét, melyben a

férfi a kenyérkereső, a nő pedig a gyermekgondozásért, a háztartásért felel. A sokak által leírt hagyományos szerepfelfogás azonban csak addig működőképes, addig látja el családi és társadalmi funkcióit, ameddig a nők nem jelennek meg a munkaerőpiacon, illetve ameddig nem jelentkeznek a férfiak körében (is) a tömeges munkanélküliség.¹¹ Ezzel a két fejleménnyel tudniillik a továbbra is hagyományos családi szerepek szerint működő családokon belül megbomlik az egyensúly: a nőre nagy („kettős”) teher rakódik – míg sok esetben a férfiak munkanélküliségével a férfi hagyományos szerepeitől megfosztva érzi, érezheti magát.

A KSH által végzett „A családi értékek és a demográfiai magatartás változásának kölcsönhatása” című felmérés eredményei azt mutatják,¹² hogy a nők a háztartással kapcsolatos munkákban egyfajta „kapuőr” szerepet játszanak: ők mondják meg, hogy a férfiak mit és hogyan csináljanak, és sokszor kritikusan szemlélik az általuk elvégzett munkát. Más vonatkozásban is elmondható,¹³ hogy a lányokat, nőket Magyarországon arra szocializálják, hogy minden családi (és sokszor egyéb) terhet nekik kell cipelni, ez az ő feladatuk. A nők általában (ezt sokszorosan túlteljesítve) túlvállalják magukat, ami hosszú távon konfliktust jelenthet a családon belül – akár a női-férfi szerepmegosztás tekintetében is.

A férfiakra vonatkozó szerepelvárásokat tovább bonyolítja az a tény, hogy a nők fejében a vizsgálatok tanúsága alapján elválják egymástól az, hogy mi mennyire szimpatikus és mi mennyire férfias.¹⁴ A nők például szívesen veszik, ha a férfiak szerepet vállalnak például a csecsemőgondozásban (Voltz kutatási eredménye alapján ez a nők 85%-ának szimpatikus), de ezt nem feltétlenül tartják „férfias” viselkedésnek (a válaszadók 68%-a minősítette ezt férfias viselkedésnek).

Az apákkal kapcsolatos elvárásokat tovább színezi a tizenéves gyerekek apákkal kapcsolatos elvárása. Az ilyen korú gyerekek fontosnak tartják, hogy az apjuk „legyen ott”, amikor kell, álljon rendelkezésre, ugyanakkor biztosítsa a család megélhetését, ami a gyerekek fejében elsősorban természetesen az ő igényeik, vágyaik, kívánságaik kielégítését, megvalósítását jelenti (ez annál is nehezebb, mivel a válások növekedésével az apák egy része nem feltétlenül vesz részt a gyerekek mindennapjaiban).¹⁵

A családon belüli férfi/női munkamegosztás a családi életcikluson belül is folyamatosan változik. A család megalakulásának kezdeti szakaszában a szerepek akár kiegyenlítettek is lehetnek, hiszen ekkor még az esetek jelentős részében mind a nő, mind a férfi kenyérkereső. A családi szerepek alakulásával foglalkozó tanulmányok azt mutatják,¹⁶ hogy fiatal diplomás családokban kevésbé van hagyományos értelemben „családfő”: a feladatokat közösen oldják meg, egymást rugalmasan helyettesítve adott esetben. Amikor azonban a családi életciklusban változás történik, és a családban megszületik az első gyermek, akkor ez a munkamegosztás átalakul – hiszen általánosságban a nők munkaerő-piaci szerepe háttérbe kerül (legalábbis egy időre). A családi/ház-tartási szerepekben tapasztalható eltolódás azonban sok esetben nem változik már meg akkor sem, amikor a nő visszamegy a munkaerőpiacra, tehát ez a fajta tehereltolódás a nők hátrányára konzerválódik.

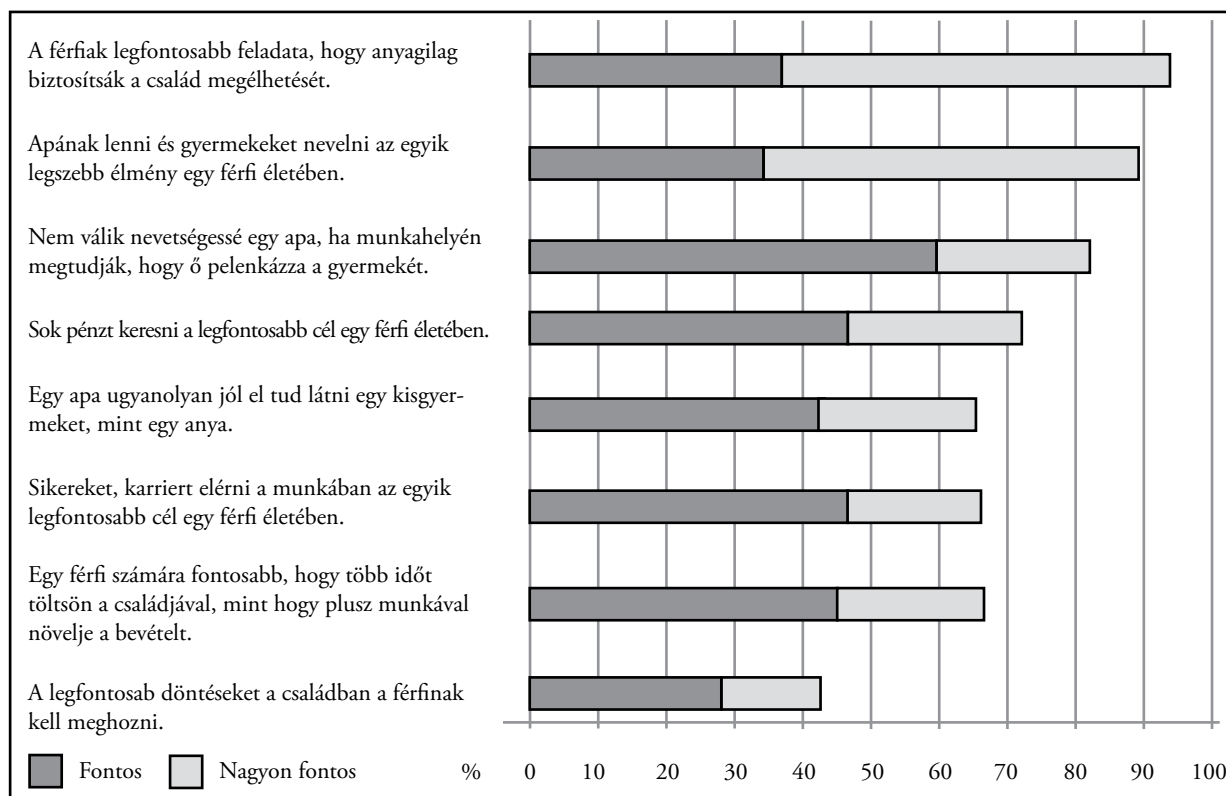
Voltz 2007-es írásában¹⁷ közvélemény-kutatási adatokat felhasználva, faktorelemzéssel

egy négy típusból álló apakarakterológiát alkotott. Ebben megjelenik a „hagyományos” apaszerep (kenyérkereső, domináns, döntéseket hozó, kezdeményező) mellett a modern apa figurája. Utóbbi az emancipáció lelkes támogatója, aki úgy gondolja, nem csak a férfi feladata a család megélhetésének biztosítása, illetve ezzel párhuzamosan: nem csak a nő kizárólagos feladata a gyerekek gondozása. Ehhez a szerephez az is hozzátartozik, hogy ez a típusú férfi a gyermekvállalásra úgy gondol, mint ami a férfi életének is cél, értelmet ad. A harmadik típus Voltznál a „bizonytalan, útkereső férfi”, akinek egyik dimenzióban sem túl magas a pontszáma; a negyedik típus pedig a „pragmatikus, mazsolázó férfi”, akinek mindkét skálán relatíve magasak az eredményei.

A KSH családi értékekre vonatkozó kutatásának eredményei alapján¹⁸ úgy tűnik, hogy a közvéleményben nagyon magas (mintegy 95%-os) az elfogadottsága annak, hogy az apa legfontosabb feladata a család megélhetésének biztosítása. (2. ábra)

2. ábra

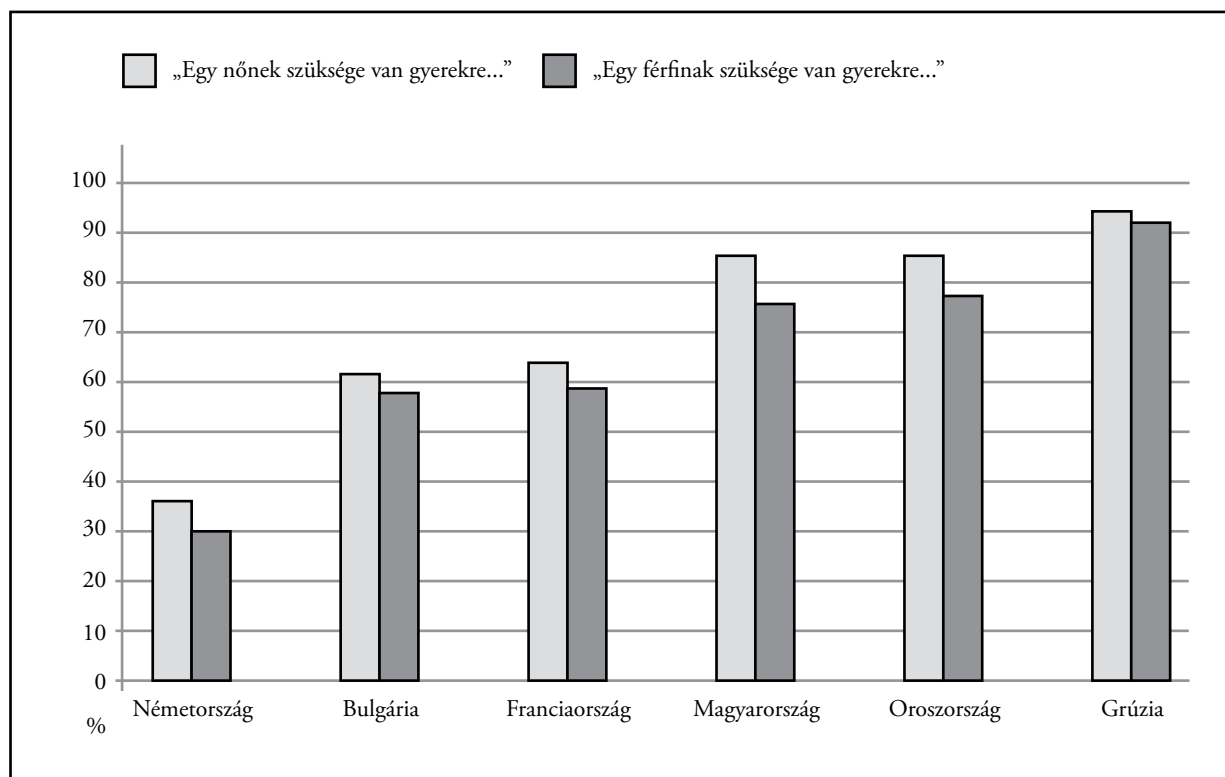
Az apák szerepére vonatkozó adott állítással egyetértők aránya Magyarországon, 2009 (%)

Forrás: Spéder, Zs., 2011, 215. o.

3. ábra

A gyermekvállalás szerepének megítélése hat európai országban 2001–2005 között (%)

Forrás: Spéder, Zs., 2011, 220. o.

Ugyanakkor az is látható, hogy szinte ezzel párhuzamosan megjelenik a gyereket gondozó, nevelő, a gyerekekkel kiegyensúlyozott érzelmi kapcsolatot ápoló férfi képe is. Viszonylag magas a kutatás alapján azon állítás támogatottsága is, hogy egy apa ugyanúgy el tudja látni a gyermekét, mint egy anya (65%). Az is mutatja a férfi/női szerepekre vonatkozó változásokat, hogy viszonylag alacsony annak az állításnak az elfogadottsága, hogy a családra vonatkozó fontos döntések meghozatalában a férfié a domináns szerep (42%). Spéder Zsolt kiemeli, hogy a tanulmánya címében is megjelenő, elmentmondó elvárás a férfiszereppel kapcsolatosan tetten érhető abban is, hogy sokan úgy vélik: a pénz „hajszolása” helyett a férfinak inkább a családjával kellene töltenie az idejét, ugyanakkor nagyon magas a támogatottsága a „férfi mint kenyérkereső” modellnek is.

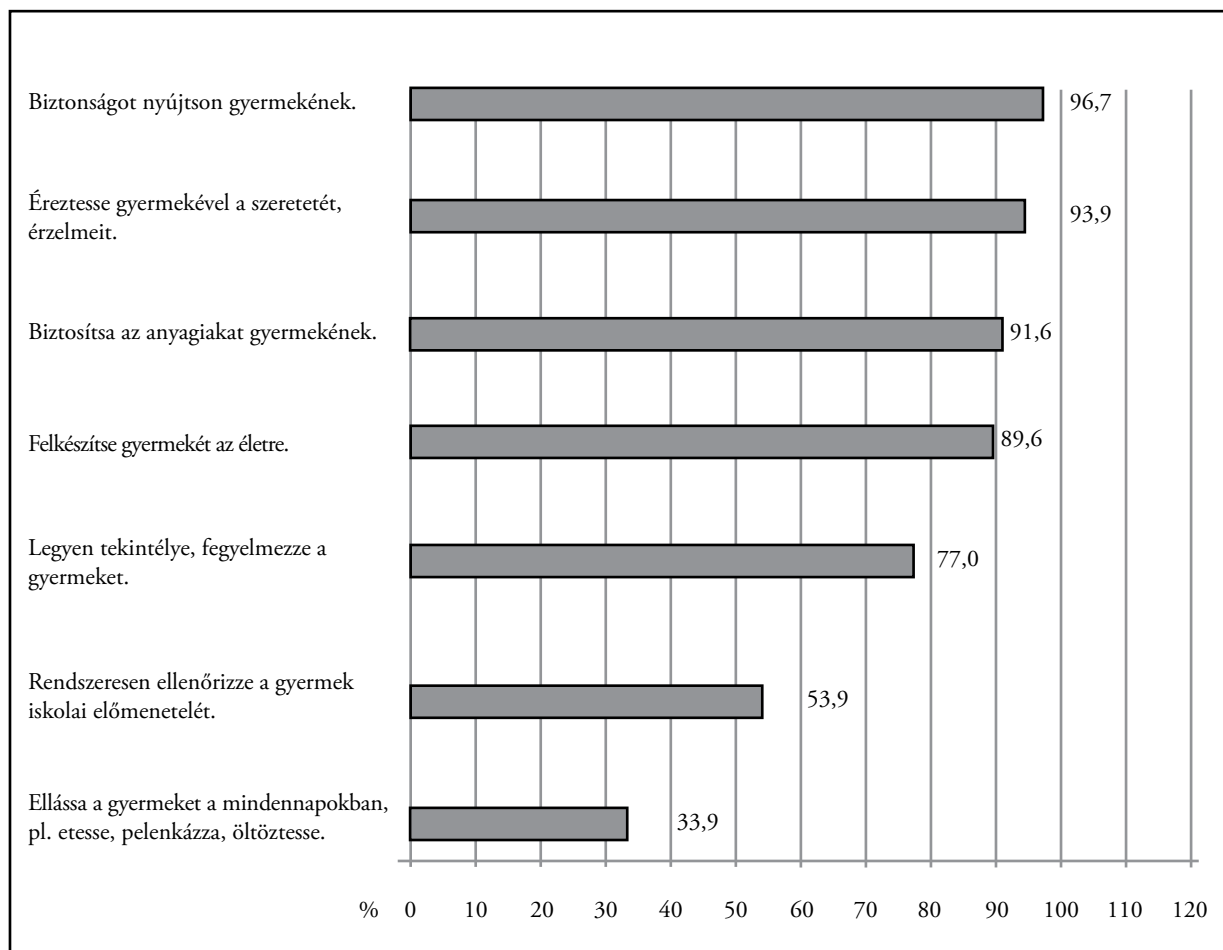
Spéder Zsolt tanulmányában¹⁹ utal a Generation and GenderSurvey (GGS) kutatásra,

amelyben azt vizsgálták (többek között), hogy a közvélekedés szerint mennyire tartozik a férfi életéhez a gyermekvállalás. (3. ábra) A vizsgálat alapja annak a kérdésnek a megválaszolása volt, hogy a nőnek/férfinak szüksége van-e gyerekekre a teljes élethez.

A fenti ábra alapján elmondható, hogy a hat országot összehasonlítva Németország eléggé markánsan kilóg a sorból: más kutatásokból tudjuk, hogy itt jelenik meg mérhető szinten a tudatos gyermektelenség, és a fenti adatsor is azt támasztja alá, hogy itt a legalacsonyabbak az értékek arra vonatkozóan, hogy a nők/férfiak életében a közvélekedés milyen szerepet szán a gyermekvállalásnak. Bulgária és Franciaország a válaszokat tekintve a középmezőnyben helyezkedik el, Magyarország pedig Oroszországgal és Grúziával együtt azon országok közé tartozik, ahol mindkét nem esetén a teljes élet nélkülözhetetlen részeként tartják számon a gyermekvállalást. Ha a magyar adatokat nemi bontásban

4. ábra

Mennyire fontosak a következő szülői feladatok az apák vonatkozásában („nagyon fontos” választ megjelölők %-os aránya az egyes feladatok mentén)

Forrás: Spéder, Zs., 2001, 222. o.

is megvizsgáljuk, akkor azt láthatjuk, hogy a férfiak inkább gondolkodnak úgy, hogy a szülői szerep nemtől függetlenül egyaránt fontos. Bár a férfi válaszadók 82%-a szerint elsősorban a nőknek van szükségük a gyermekekre a teljes élethez, 76%-uk a férfiak vonatkozásában is ugyanezt gondolja, míg a női válaszadóknál az arányok rendre 87% és 72%.²⁰

Talán érdemes az eddigi eredményeket mintegy összefoglalva megalkotni az „ideális férfi” prototípusát: az ideális férfi tehát sokat keres, de idejének nagy részét mégsem munkával tölti, mert közben besegít a gyermeknevelésbe is, azt viszont csak úgy teszi, hogy eközben nem

válik férfiatlanná, mindig rendelkezésre áll, ha a gyerekeinek szükségük van rá; csak úgy és azokat a háztartási munkákat végzi el, amelyeket a felesége kijelöl a számára. A leírás alapján is látható, hogy ezek valóban egymásnak sokszor ellentmondó olyan elvárások, amelyeknek nem könnyű megfelelni.

A családi értékekre vonatkozó KSH-felmérés során arra is választ kerestek a kutatók, hogy a lehetséges szülői feladatok közül (hetet soroltak fel, és ezeket kellett a válaszadóknak ötfokú skálán értékelni fontosságuk szerint) melyeket tartja a közvélemény fontosnak az apák vonatkozásában. (4. ábra)

2. táblázat

A 18–69 évesek közül egy átlagos napon valamely gyermekellátó tevékenységet végzők aránya és időráfordítása percben 1977–2000 között, átlagos tavaszi napon

	18–69 éves nők és férfiak közül a tevékenység átlagos napi végzőinek							
	aránya %				időráfordítása, perc			
A gyermekellátás tevékenységei	1977	1986	1993	2000	1977	1986	1993	2000
nők								
Gyermekek ellátása együtt	30,6	34,4	33,2	26,9	92	119	149	138
Testi ellátás, gondozás	26,9	26,8	26,8	19,9	78	109	125	97
Mesélés, játék a gyerekekkel	6,4	8,0	8,9	11,2	66	64	77	74
Tanulás a gyerekekkel	5,1	9,6	9,9	11,0	52	52	61	66
A gyermek szállítása, kísérése	0,5	7,0	7,2	6,5	...	27	41	36
férfiak								
Gyermekek ellátása együtt	18,6	19,9	18,7	16,6	71	72	92	89
Testi ellátás, gondozás	10,7	10,4	9,6	7,5	56	60	71	57
Mesélés, játék a gyerekekkel	8,2	8,1	8,1	8,0	64	63	83	84
Tanulás a gyerekekkel	3,0	4,0	4,1	4,5	62	56	65	63
A gyermek szállítása, kísérése	0,1	3,2	3,5	3,0	...	23	29	34

* Az 1977–1993. évi adatok forrása: A magyar társadalom életmódjának változásai az 1976–77., az 1986–87. és az 1993. évi életmód-
időmérleg-felvételek alapján. Bp. KSH, 1994:90–91; 98–99.

Forrás: Falussy, B., 2001, 204. o.

Az ábra mutatói szerint az apa legfontosabb feladata az általában vett biztonság nyújtása a gyermek számára, ám szinte majdnem ugyanannyira fontos az is, hogy mint érzelmi szereplő, jelen legyen gyermeke életében. Ezek mellett fontos az anyagi biztonság, valamint hogy hasznos útravalóval lássa el utódját az életben való sikeres eligazodáshoz. Az ábrából ugyanakkor kiolvasható, hogy a gyermek fizikai ellátása már nem tartozik a férfiszerephez. Ehhez kissé hasonló, hogy a napi szintű ellenőrzés (pl. az iskolai feladatok, iskolai előmenetel tekintetében) sem az apa dolga első sorban – bár a válaszadók kicsivel több, mint a fele ezt nagyon fontosnak tartotta az apák vonatkozásában. A közvélekedésben inkább a gyermek fegyelmezése fontos apai feladat.

A téma vizsgálatakor érdemes elővennünk az időmérleg-kutatásokat és megnézni, hogy ezek alapján milyen kép rajzolódik ki a nők/ férfiak családban, háztartásban vállalt szerepeinek vonatkozásában. (2. táblázat)

A KSH időmérleg-kutatásai alapján²¹ a nők és férfiak esetében sem változott jelentősen

a gyermekellátást végzők felnőtt népességbeli aránya annak ellenére, hogy 1977 és 2000 között csökkent a gyermekek száma. A napi átlagos időráfordítást tekintve a nők esetében 1,5-szörös, míg a férfiak esetében 1,2-szeres növekedés tapasztalható a gyermekellátás tekintetében. Ez magyarázható talán a rendszerváltással megjelenő tömeges munkanélküliséggel, ezzel összefüggésben a megnövekedett (gyermekekre is fordítható) szabadidővel, a gyermekellátó intézmények számának csökkenésével (illetve a magán gyermekellátó intézményrendszer megfizetlenségével). Emellett az életmód megváltozása is ezt segítette elő: a házimunka gépesítése, a gyorsétkezdék elterjedése és a főzésre fordított idő csökkenése a gyerekekkel tölthető tartalmas szabadidő-felfogást mozdította elő. Férfi-női vonatkozásban elmondható, hogy a gyerekek fizikai ellátása főleg az anyákra hárul, míg a játszásban, mesélésben már kiegyensúlyozottabbak a szerepvállalások.

Ha a háztartási és családi munkamegosztást nézzük meg nemzetközi kitekintéssel, akkor

3. táblázat

20–74 év közötti férfiak és nők házimunkával eltöltött ideje 17 országban (perc/nap)

	Házimunka		Nő/össz. %	Házimunka foglalkoztatott		Nő/össz. %	Gyermekgondozás		Nő/össz. %
	Nők ^a	Férfiak		Nők	Férfiak		Nők	Férfiak	
Belgium	272	158	63,3	232	135	63,2	35	19	64,8
Németország	251	141	64,0	191	112	63,0	26	10	72,2
Észtország	302	168	64,3	244	140	63,5	34	11	75,6
Spanyolország	295	97	75,3	209	80	72,3	30	12	71,4
Franciaország	270	142	65,5	220	113	66,1	28	9	75,7
Olaszország	320	95	77,1	231	70	76,7	28	11	71,8
Lettország	236	110	68,2	188	86	68,6	22	4	84,6
Litvánia	269	129	67,6	204	99	67,3	25	7	78,1
Magyarország	298	160	65,1	234	129	64,5	35	15	70,0
Lengyelország	285	142	66,7	238	113	67,8	39	16	70,9
Szlovénia	298	160	65,1	264	144	64,7	29	12	70,7
Finnország	236	136	63,4	201	119	62,8	28	11	71,8
Svédország	222	149	59,8	212	143	59,7	29	16	64,4
Egyesült Királyság	255	138	64,9	208	114	64,6	33	12	73,3
Románia ^b	328	148	68,9	n.a	n.a		23	7	76,7
Dánia ^b	212	143	59,7	n.a	n.a		32	14	69,6
Hollandia ^b	244	151	61,8	n.a	n.a		n.a.	n.a.	
Σ			66,0			65,8			73,5

Megjegyzés: Adatforrás: National time Use Surveys 1998–2002, Anglia (2006), 2–3, 8.

^a A házimunka részét képezik az otthoni, házi és ház körüli munkák, gyermek- és felnőttgondozás, kertészkedés és háziállat-gondozás, szerelés és építés, bevásárlás, egyéb ügyintézés, illetve a háztartás vezetése is.

^b Dánia, Románia és Hollandia esetében a felmérés módszerei elértek az európai ajánlásoktól, ezért az adatok csak részben összehasonlíthatóak.

Forrás: Herche, V., 2010, 71. o.

is leszögezhetjük, hogy a nők házimunkára és gyermekgondozásra fordított ideje minden európai országban több, mint a férfiaké.²² Érdeemes persze azt is megjegyezni, hogy a nők esetében csökkent a házimunkával töltött idő az utóbbi tíz évben, így némi kiegyenlítődés figyelhető meg a férfiak és nők között. Az 1998–2002-es adatok alapján (3. táblázat) elmondható, hogy a nők végzik a házimunka 65%-át. A gyermekgondozásra fordított idő megoszlása 30–70% a nők javára.

Ha nemzetközi összehasonlításban is megnézzük az adatokat (3. táblázat), azt látjuk, hogy Spanyolországban és Olaszországban maradtak meg leginkább a hagyományos szerepmegoszlások a házimunka tekintetében. A gyermekgondozás vonatkozásában látható, hogy Romániában, Litvániában, Lettorszában, Fran-

ciaországban és Észtországban valósul meg a női gyermekgondozó szerep a legtisztább formájában. Az átlaghoz képest, amely 66% és 73,5%, a magyar családokban mind a házimunka, de különösen a gyermekgondozás tekintetében egalitáriusabbnak tűnik a helyzet. A fenti összehasonlítás alkalmas arra is, hogy a foglalkoztatott nők és férfiak házimunkával töltött idejét is összemérjük. Ennek alapján egyértelműen látható, hogy a munkahelyen is feladatot ellátó nők (és férfiak) házimunkával jóval kevesebb időt töltenek naponta. Azokban a családokban, ahol a férfi és a nő is dolgozik, picivel egyenlőbben alakul a házimunka jelentette terhek vállalása (bár ez utóbbi összefüggésben van a szülők iskolai végzettségével, s így a családon belüli szerepek kiegyenlített felfogásával).

4. táblázat

20–74 éves férfiak és nők gyermekgondozással töltött ideje 10 országban (óra és perc/nap)

	Belgium	Német-ország	Észt-ország	Francia-ország	Magyar-ország	Szlovénia	Finn-ország	Svéd-ország	Egyesült Királyság	Norvégia
Egy háztartásban élő szülők 6 évnél fiatalabb gyerekekkel eltöltött gyermekgondozási ideje										
Összesen	1:21	1:39	1:46	1:19	2:03	1:39	1:50	1:39	1:41	1:44
Nők	1:54	2:18	2:39	1:57	2:56	2:23	2:34	2:10	2:22	2:17
Férfiak	0:51	0:59	0:50	0:40	1:11	0:56	1:03	1:07	1:00	1:13
Foglalkoztatott nők	1:40	1:44	1:40	1:41	1:58	2:16	2:02	2:08	2:08	2:11
Foglalkoztatott férfiak	0:50	0:57	0:50	0:37	1:09	0:55	1:01	1:07	0:58	1:12
Egy háztartásban élő szülők 7–17 év közötti gyerekekkel eltöltött gyermekgondozási ideje										
Összesen	0:24	0:22	0:19	0:20	0:30	0:13	0:14	0:32	0:20	0:19
Nők	0:32	0:32	0:28	0:30	0:40	0:19	0:19	0:39	0:26	0:28
Férfiak	0:16	0:13	0:10	0:09	0:21	0:07	0:09	0:24	0:12	0:11
Foglalkoztatott nők	0:29	0:26	0:26	0:25	0:32	0:17	0:17	0:38	0:23	0:26
Foglalkoztatott férfiak	0:16	0:14	0:10	0:09	0:20	0:07	0:09	0:25	0:12	0:11

Forrás: Herche, V., 2010, 76. o.

A fenti adathalmazból (4. táblázat) jól kirajzolódik, hogy a gyermek életkora valamint a nők/férfiak foglalkoztatotti pozíciója hogyan „színezi” a férfiak és nők gyermekgondozásbeli részesedését. A táblázatban bemutatott tíz ország összehasonlítása alapján általában véve a magyar kisgyermekes nők töltik a legtöbb időt gyerekgondozással (majdnem három órát). A férfiak tekintetében Norvégia után kicsivel lemaradva a magyar férfiak következnek (itt azonban meg kell jegyeznünk, hogy a kérdés nagyon összetett, és összefüggésben áll az igénybe vehető gyerekgondozási segély országokénti különbségével (is), valamint azzal a ténnyel, hogy pl. Norvégiában a szülői szabadság sokkal hosszabb az apák számára, mint Magyarországon, ráadásul kötelező érvényű). Abban az esetben, ha a nő kisgyermekes, de visszatért a munkaerőpiacra, a magyar nők nem őrzik meg első helyüket: a szlovénok után a norvégok, majd a britek és a svédek következnek. Magyarország Finnország után áll a sorban a hatodik helyen. A foglalkoztatott kisgyermekes férfiaknál ugyanazt a tendenciát látjuk, mint korábban: a norvég férfiak után a magyarok foglalják el a képzeletbeli dobogó második helyét (itt is figyelembe kell venni az iménti megjegyzést az apákra vonatkozó támogatásokkal, illetve szabályozásokkal kapcsolatosan). Ha arányai-ban tekintjük a foglalkoztatott kisgyermekes nők és férfiak részesedését a gyermekgondozásban, akkor

azt láthatjuk, hogy a fenti tíz országot figyelembe véve hazánkban találhatóak a legkiegyenlítettebb viszonyok, míg Szlovéniában, Franciaországban és az Egyesült Királyságban a legnagyobb a nemek közti különbség.

Összegzés, következtetések

A tanulmányban azt vizsgáltuk, hogy milyen változások tapasztalhatók a férfiak társadalmi helyzetében Magyarországon az utóbbi években, és ezek a változások hogyan állnak összefüggésben a férfiak (és nők) megváltozott (bizonytalan) munkaerő-piaci részvételével, szerepével, illetve a családon belül velük kapcsolatos szerepelvárásokkal.

Az ismertett kutatások alapján az a kép rajzolódik ki, hogy a férfiak számára nagyon fontos egészségvédő faktor a biztos, szeretetteli családi légkör, a gyermekekkel és társukkal való kiegyensúlyozott érzelmi kapcsolat. Ugyanakkor a tömeges munkanélküliséggel nemcsak a családok biztonsága vesz el, hanem a férfiak számára is egy nehezen kezelhető, bizonytalan helyzet keletkezik a családon belül is: magukat teszik felelőssé a család anyagi biztonságának megteremtésében, amelyet sok esetben képtelenek valóban garantálni. Ezzel párhuzamosan Magyarországon is megjelenik az

érzelmes apa figurája, képe – és a kutatási eredmények alapján – valósága is, aki igyekszik nemcsak anyagi, hanem egyfajta érzelmi biztonságot is teremteni a gyermekei számára, jelen lenni az életükben, ott lenni, amikor szükség van rá.

A férfiakra vonatkozó társadalmi elvárások azonban sokszor ellentmondásosak, s ezt még tovább árnyalja a férfiaknak önmagukkal, mint elsődleges családfenntartóval kapcsolatos – a magyar társadalomban erőteljesen uralkodó – szemlélete is.

Irodalom

- Aliaga, C. – Winqvist, K. (2003): How women and men spend their time – Results from 13 European countries. EUROSTAT, Statistics in focus, Population and Social Conditions, Theme 3 – 2003/12. European Communities 2003. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-NK-03-012/EN/KS-NK-03-012-EN.PDF. Letöltés: 2103. december 10.
- Aliaga, C. (2006): How is the time of women and men distributed in Europe? EUROSTAT, Statistics in focus, Population and Social Conditions, 2006/4, European Communities, 2006. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-NK-06-004/EN/KS-NK-06-004-EN.PDF; Letöltés: 2013. december 15.
- Balog, P. (2008): A házastársi /élettársi kapcsolat szerepe az esélyteremtésben. In: Kopp, M. (szerk., 2008): Magyar lelkiállapot 2008. Esélyerősítés és életminőség a mai magyar társadalomban. Semmelweis Kiadó, Budapest, 240–249.
- Beck, U. (2003): Én én vagyok: a nemek egymás nélkül, egymással szemben a családon belül és kívül. In: Beck, U. (2003): A kockázat-társadalom. Út egy másik modernitásba. Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság Századvég Kiadó, Budapest, 183–231.
- Blaskó, Zs. (2006): Nők és férfiak – keresőmunka, házimunka. (KSH NKI Kutatási jelentések, 82.), KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest.
- Falussy, B. (2001): Társadalmi hatások és változások a férfiak és nők munkaidő-felhasználásában. In: Nagy, I. – Pongrácz, T.-né – Tóth, I. Gy. (szerk., 2001): Szerepváltozások: Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2001. Budapest, TÁRKI és SZCSM Nőképviselési Titkársága, Budapest, 198–221.
- Hablicsek, L. – Kovács, K. (2007): Az életkilátások differenciálódása iskolázottság szerint, 1986–2005. KSH Népeségtudományi Kutatóintézetének Kutatási Jelentései, 84.
- Herche, V. (2010): Háztartási munkamegosztás – azonosságok és különbségek Európában. Demográfia, 2010. 53. évfolyam 1. szám, 67–90.
- Human Development Report, 2009, UNDP. <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-report-2009>
- Kopp, M. – Kovács, M. (szerk., 2006): *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón*. Semmelweis Kiadó, Budapest.
- Kopp, M. – Skrabski, Á. (2008): A bizalom, mint a társadalmi tőke központi jellemzője. Vigilia, 2008/10. <http://vigilia.hu/regihonlap/2008/10/skrabski.htm>. Letöltés: 2014. január 10.
- Kopp, M. (szerk., 2008): Magyar lelkiállapot 2008. Esélyerősítés és életminőség a mai magyar társadalomban. Semmelweis Kiadó, Budapest.
- Kopp, M. – Skrabski, Á. (2009): Nők és férfiak egészségi állapota Magyarországon. In: Nagy, I. – Pongrácz, T.-né (szerk., 2009): Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2009. TÁRKI – Szociális és Munkaügyi Minisztérium, Budapest, 117–136.
- Kopp, M. – Székely, A. – Skrabski, Á. (2013): Mi magyarázhatja a magyar férfiak idő előtti egészségromlását és halálozási arányait? Polgári Szemle, 2013. október, 9. évfolyam, 3–6. szám. <http://www.polgariszemle.hu/app/interface.php?view=article&ID=196&page=2>. Letöltés: 2014. január 4.
- Medical Online, 2009, május 20: „A boldogság gazdaggá tesz”. Beszélgetés Kopp Máriaival. http://www.medicalonline.hu/eu_gazdasag/cikk/a_boldogsag_gazdagga_tesz. Letöltés: 2014. január 6.
- Nagy, I. (2001): A családfő intézménye – nemi szerepek a családban. In: Nagy, I. – Pongrácz, T.-né – Tóth, I. Gy. (szerk., 2001): Szerepváltozások 2001. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről. Budapest, TÁRKI és SZCSM Nőképviselési Titkársága, 155–175.
- OECD (2006): OECD Familydatabase. www.oecd.org/els/social/family/database. OECD – Social Policy Division – Directorate of Employment, Labour and Social Affairs.
- Skrabski, Á. (2003): A társadalmi tőke és az egészségi állapot az átalakuló társadalomban. Corvinus Kiadó, Budapest.
- Spéder, Zs. (2011): Ellentmondó elvárások között... Családi férfiszerepek, apaképek a mai Magyarországon. In: Nagy, I. – Pongrácz, T.-né (szerk., 2011): Szerepváltozások: Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2011. TÁRKI, Budapest, 207–228.
- Utasi, Á. (2011): Szubjektív feszültség és munkastressz a házások életében. Összehasonlítás Európa 24 országában. In: Nagy, I. – Pongrácz, T.-né (szerk., 2011): Szerepváltozások: Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2011. TÁRKI, Budapest, 243–264.
- F. Várkonyi Zsuzsa (2001): Már százszor megmondtam... Magyar Könyvklub, Budapest.
- Vukovich, G. (2006): Az elvált apák helyzetének néhány aspektusa. In: Kolosi, T. – Tóth, I. Gy. – Vukovich, Gy. (szerk., 2006): Társadalmi Riport, 2006. TÁRKI, Budapest, 267–283.

Jegyzetek

- 1 Medical Online, 2009, május 20. „A boldogság gazdaggá tesz”. Beszélgetés Kopp Máriával. http://www.medicalonline.hu/eu_gazdasag/cikk/a_boldogsag_gazdagga_resz. Letöltés: 2014. január 6.
 - 2 Lásd ehhez pl. Kopp, M. – Kovács, M. (szerk., 2006): A magyar népesség életminősége az ezredfordulón. Semmelweis Kiadó, Budapest; Kopp, M. – Skrabski, Á. (2008): A bizalom, mint a társadalmi tőke központi jellemzője. Vigilia, 2008/10; Kopp, M. (szerk., 2008): Magyar lelkiállapot 2008. Esélyerősítés és életminőség a mai magyar társadalomban. Semmelweis Kiadó, Budapest; Skrabski, Á. (2003): A társadalmi tőke és az egészségi állapot az átalakuló társadalomban. Corvinus Kiadó, Budapest.
 - 3 KSH-adatok, 2012.
 - 4 Kopp, M. (szerk., 2008): Magyar lelkiállapot 2008. Esélyerősítés és életminőség a mai magyar társadalomban. Semmelweis Kiadó, Budapest.
 - 5 Hablicsek, L. – Kovács, K. (2007): Az életkilátások differenciálódása iskolázottság szerint, 1986–2005. KSH Népeségtudományi Kutatóintézetének Kutatási Jelentései, 84.
 - 6 Kopp, M. – Skrabski, Á. (2009): Nők és férfiak egészségi állapota Magyarországon. In: Nagy, I. – Pongrácz, T.-né (szerk., 2009): Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2009. TÁRKI – Szociális és Munkaügyi Minisztérium, Budapest.
 - 7 Balog, P. (2008): A házastársi/élettársi kapcsolat szerepe az esélyteremtésben. In: Kopp M. (szerk., 2008): Esélyerősítés és életminőség a mai magyar társadalomban. Semmelweis Kiadó, Budapest.
 - 8 Kopp, M. – Székely, A. – Skrabski, Á. (2013): Mi magyaríthatja a magyar férfiak idő előtti egészségromlását és halálozási arányait? Polgári Szemle, 2013. október, 9. évfolyam, 3-6. szám.
 - 9 Utasi, Á. (2011: 262): Szubjektív feszültség és munkastressz a házások életében. Összehasonlítás Európa 24 országában. *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről*. Nagy Ildikó – Pongrácz Tiborné (szerk.), Budapest, TÁRKI Nemzeti Erőforrás Minisztérium.
 - 10 Spéder, Zs. (2011): Ellentmondó elvárások között... Családi férfiszerepek, apaképek a mai Magyarországon. In: Nagy, I. – Pongrácz, T.-né (szerk., 2011): Szerepváltozások: Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2011. TÁRKI, Budapest.
 - 11 Lásd ehhez például Beck, U. (2003): Én én vagyok: a nemek egymás nélkül, egymással szemben a családon belül és kívül. In: Beck, U. (2003): A kockázat-társadalom. Út egy másik modernitásba. Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság Századvég Kiadó, Budapest.
 - 12 Spéder, 2011.
 - 13 F. Várkonyi Zsuzsa (2001): Már százszor megmondtam... Magyar Könyvklub, Budapest.
 - 14 Voltz erre vonatkozó kutatásai eredményeit idézi Spéder, 2011.
 - 15 Az elvált apák helyzetével kapcsolatban lásd Vukovich, G. (2006): Az elvált apák helyzetének néhány aspektusa. In: Kolesi, T. – Tóth, I. Gy. – Vukovics, Gy. (szerk., 2006): Társadalmi Ríport, 2006. TÁRKI, Budapest.
 - 16 Lásd ehhez például Nagy, I. (2001): A családfő intézménye – nemi szerepek a családban. In: Nagy, I. – Pongrácz, T.-né – Tóth, I. Gy. (szerk., 2001): Szerepváltozások 2001. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről. TÁRKI és SZCSM Nőképviselői Titkársága, Budapest.
 - 17 Idézi Spéder, 2011.
 - 18 Spéder, 2011.
 - 19 Spéder, 2011.
 - 20 Spéder, Zs. (2011): Ellentmondó elvárások között... Családi férfiszerepek, apaképek a mai Magyarországon. In: Nagy, I. – Pongrácz, T.-né (szerk., 2011): Szerepváltozások: Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2011. TÁRKI, Budapest.
 - 21 Lásd ezek felhasználását pl. Falussy, B. (2001): Társadalmi hatások és változások a férfiak és nők munkaidő-felhasználásában. In: Nagy, I. – Pongrácz, T.-né – Tóth, I. Gy. (szerk., 2001): Szerepváltozások: Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2001. TÁRKI és SZCSM Nőképviselői Titkársága, Budapest.
 - 22 Lásd ehhez például Herche, V. (2010): Háztartási munkamegosztás – azonosságok és különbségek Európában. Demográfia, 2010. 53. évfolyam 1. szám; Blaskó, Zs. (2006): Nők és férfiak – keresőmunka, házimunka. (KSH NKI Kutatási jelentések, 82.), KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest; Aliaga, C. – Winqvist, K. (2003): How women and men spend their time – Results from 13 European countries. EUROSTAT, Statistics in focus, Population and Social Conditions, Theme 3 – 2003/12. European Communities 2003. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-NK-03-012/EN/KS-NK-03-012-EN.PDF; Aliaga, C. (2006): How is the time of women and men distributed in Europe? EUROSTAT, Statistics in focus, Population and Social Conditions, 2006/4, European Communities, 2006. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-NK-06-004/EN/KS-NK-06-004-EN.PDF;
- OECD (2006): OECD Family database. www.oecd.org/els/social/family/database. OECD – Social Policy Division – Directorate of Employment, Labour and Social Affairs.